

Izvirni znanstveni članek Original scientific paper (1.01)
Besedilo prejeto Received: 23. 2. 2026; Sprejeto Accepted: 2. 4. 2026
UDK UDC: 27-774-46(73)
DOI: 10.34291/Edinost/81/01/Hazemali
© 2026 Hazemali & Klemenčič CC BY 4.0

David Hazemali in Matjaž Klemenčič

Kontinuiteta in preobrazba slovenskega pastoralnega modela v župniji sv. Antona v Elyju v Minnesoti (1887–2022): »Slediti stopinjam častitljivega in nepozabnega monsinjorja Buha«¹

*Continuity and Transformation of the Slovenian
Pastoral Model in St. Anthony's Parish, Ely,
Minnesota (1887–2022): »Following in the Footsteps
of the Venerable and Unforgettable Monsignor Buh«*

Izvilleček: Prispevek obravnava delovanje slovenskih duhovnikov v župniji sv. Antona Padovanskega v Elyju v severni Minnesoti od misijonarske dobe do danes kot zaporedje prelomov in kontinuitet v življenju priseljske župnije. S primerjalno analizo treh stalnih dimenzij, institucionalno-skupnostne, jezikovno-etnične in dimenzije pastoralnega modela, avtorja sledita transformaciji, v kateri se je »slovensko« v župnijskem življenju postopoma preobrazilo iz demografskega dejstva v zavestno prizadevanje in nazadnje v dediščino. Izhodiščni model, ki ga je vzpostavil monsinjor Jožef Francišek Buh, je temeljil na organski etničnosti, misijonarski mobilnosti in trojni pastoralni vlogi duhovnika kot liturgičnega, organizacijskega in simbolnega središča skupnosti. Dolgo župnikovanje Franka Mihelčiča je ta model ohranjal z naraščajočim naporom in ga institucionalno dvignil do simbolnega vrha s posvetitvijo tretje cerkvene stavbe leta 1958, hkrati pa je v globinah župnijskega življenja že potekala prikrita erozija slovenskega jezikovnega in etničnega značaja. Povojni duhovniki, med njimi Janez Dolšina in Janez Šuštaršič, oba politična emigranta iz Jugoslavije, so »slovensko« vzdrževali kot reflektivno, ne več organsko kategorijo. V najnovejšem obdobju je župnija sv. Antona prerasla v institucijo z bogato slovensko zgodovino, v kateri »slovensko« nastopa predvsem kot dediščinska identiteta.

---

1 Prispevek je nastal v okviru podoktorskega temeljnega raziskovalnega projekta *Prilagoditev v stiski: južnoslovanski »souvražni tujci« iz Avstro-Ogrske v ZDA med prvo svetovno vojno* (Z5-60179) ter programske skupine *Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje* (P5-0081), ki ju financira Javna agencija za znanstveno-raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Ključne besede: Ely, Minnesota, župnija sv. Antona, slovensko-ameriška skupnost, etnična župnija, Jožef Frančišek Buh, Frank Mihelčič, cerkvena zgodovina

Abstract: *The article examines the work of Slovenian priests in St. Anthony of Padua Parish in Ely, northern Minnesota, from the missionary era to the present day, as a sequence of ruptures and continuities in the life of an immigrant ethnic parish. Through a comparative analysis of three sustained dimensions, institutional-communal, linguistic-ethnic, and pastoral model, the authors trace a transformation in which the meaning of »Slovenian« in parish life gradually shifted from demographic fact to conscious effort and finally to a heritage marker. The founding model established by Monsignor Joseph Francis Buh rested on organic ethnicity, missionary mobility, and a threefold pastoral role in which the priest served as the liturgical, organizational, and symbolic center of the community. The long tenure of Frank Mihelčič sustained this model with increasing effort and brought it to its institutional apex with the opening of the third church building in 1958, while a gradual, long-invisible erosion of the Slovenian linguistic and ethnic character was already underway in the depths of parish life. The postwar priests, among them John Dolšina and John Šuštaršič, both political émigrés from Yugoslavia, maintained »Slovenian« as a reflective rather than organic category. In the most recent period, St. Anthony's Parish has evolved into an institution with a rich Slovenian history, in which »Slovenian« functions primarily as a heritage identity.*

Keywords: *Ely, Minnesota, St. Anthony's Parish, Slovenian-American Community, ethnic parish, Joseph Francis Buh, Frank Mihelčič, Church history*

Uvod

Ko je slovensko-ameriška župnija sv. Antona v Elyju, mestecu na skrajnem severu ameriške zvezne države Minnesota z izrazito slovenskim značajem, 8. junija 1958 odprla vrata nove cerkve, je dogodek pomenil več kot zgolj arhitekturno pridobitev: bil je »materialni podpis« dolgega procesa, v katerem so slovenski duhovniki in tamkajšnji župljani slovenskega porekla oblikovali versko in družbeno središče priseljske skupnosti (*St. Anthony's Catholic Church...* 1958, 77–78). V tem se potrjuje teza dolgoletnega direktorja minnesotskega Immigration History Research Center Rudolpha J. Vecolija, da je osrednja značilnost ameriške katoliške zgodovine medsebojni vpliv priseljencev in Katoliške cerkve (Herle in Klemenčič 2022, 184). Ob posvetitvi je dolgoletni župnik Frank Mihelčič² župljanom zapisal, da je bil njegov cilj »slediti stopinjam častitljivega in nepozabnega monsinjorja Buha« (*The Ely Echo* 1980, 5). V tej kratki

2 Franc Mihelčič se je rodil leta 1892 v župniji sv. Jurija v Starem trgu pri Ložu blizu Nadleska. V ZDA je prišel leta 1910 kot osemnajstletnik; eno leto je študiral pri jezuitih na St. Ignatius College v Clevelandu, nato pa leta 1911 vstopil v semenišče v St. Paulu. Nadškof John Ireland ga je 12. junija 1917 posvetil v duhovnika; novo mašo je imel 17. junija 1917 v slovenski cerkvi sv. Vida v Clevelandu. Po kratkem kaplanovanju v stolni župniji Presvetege srca v Duluthu je bil 9. novembra 1917 premeščen v Ely kot Buhov pomočnik (*Amerikanski Slovenec* 1917a, 2; 1917b, 2; *Catholic Bulletin* 1917, 1, 5; ZAPK-1).

programatski izjavi se zgosti temeljno vprašanje priseljske župnije, a hkrati tudi njena temeljna ironija: »Buhove stopinje« niso bile nespremenljiva kategorija, temveč so pomenile vedno kaj drugega, odvisno od tega, kdaj in kdo jim je poskušal slediti. Kar je bilo za Buha samoumevna pastoralna praksa v homogeni priseljski skupnosti, je Mihelčič že moral zavestno ohranjati; njegovi nasledniki pa so Buhovo »dediščino« prevzemali v okolju, kjer je bila skupnost, ki jo je Buh poznal, v dobršni meri že amerikanizirana.

Mihelčičevo sklicevanje na Buha ni zgolj spominski poklon, temveč namig, da je mogoče zgodovino župnije sv. Antona v Elyju brati kot zgodbo o preobrazbi: o tem, kako se je »slovensko« v župnijskem življenju skozi desetletja preobrazilo iz demografskega dejstva v zavestno prizadevanje in nazadnje v dediščino in spomin na skupnost, ki je nekoč bila. Stoletje po koncu Buhovega delovanja se pri tem pokaže še ena težava: Ely in tamkajšnja slovensko-ameriška skupnost sta v slovenskem cerkveno-zgodovinskem prostoru razmeroma slabo poznana; Buhovi pomočniki in zlasti njegovi nasledniki v tej župniji pa doslej niso bili predmet sistematične znanstvenoraziskovalne obravnave.

V prispevku obravnavava delovanje slovenskih duhovnikov v Elyju kot zaporedje prelomov in kontinuitet v življenju župnije sv. Antona. Prikaz je razdeljen na tri faze z epilogom. Prva faza, ki jo imenujemo »organska etnična župnija«, ob dejstvu, da je bila v skladu z amerikanizacijsko politiko saintpaulskega nadškofa Johna Irelanda že od samega začetka teritorialna,³ zajema obdobje od Buhovih prvih misijonarskih obiskov do njegove smrti leta 1922 in vzpostavlja izhodiščni model, po katerem bova presojala vse poznejše spremembe. Župnija sv. Antona je bila v tej fazi glede na sestavo župljanov praktično homogena slovenska institucija, kar je odločilno zaznamovalo njen pastoralni model. Druga faza, »institucionalni vrh in prikrita erozija«, sledi dolgemu župnikovanju Franka Mihelčiča med letoma 1922 in 1968: v njej župnija doseže materialni in organizacijski vrh, hkrati pa se v njenih globinah že odvija transformacija, ki bo postala vidna

---

3 Župljani te župnije so bili glede na jezikovno strukturo mesta Ely v veliki večini slovenskega porekla, kar z mikroanalizo podatkov ljudskih štetij dokazujeta Klemenčič in Šeruga; na njihovi podlagi je mogoče sklepati, da je bilo v Elyju več kot 86 % katolikov slovenskega rodu (Klemenčič in Šeruga 2019, 141–166).

še le pozneje. Tretja faza, »slovensko kot izbira in spomin«, zajema obdobje od leta 1968 do 2008, ko je slovenska pastoralna prisotnost v Elyju že heterogena, prekinjena in vedno bolj refleksivna. Vsebinski del prispevka sklene kratek epilog, ki skozi dobo župnika Williama Skaricha in simbolno poanto leta 2022 z nastopom župnika Charlesa Friebohleja pokaže, kako se je preobrazba dokončno iztekla.

Skozi vse tri faze slediva trem stalnim analitičnim dimenzijam: institucionalno-skupnostni, ki zajema gradnje, organizacijo, odzive na krize in poživljanje župnijskega življenja; jezikovno-etnični, ki sledi vlogi slovenščine v liturgiji in pastoralni praksi ter njenemu postopnemu umikanju; in dimenziji pastoralnega modela, ki sprašuje, kakšno vlogo je duhovnik v posameznem obdobju dejansko igral v skupnosti. Ravno primerjava teh treh dimenzij po fazah razkrije, da površinska kontinuiteta, ki jo sugerira Mihelčičeva izjava, prikriva globinsko preobrazbo.

Jedro virov predstavljajo Zasebni arhiv Patricie Koski (ZAPK), Arhiv Župnije sv. Antona, Ely, Minnesota (AŽSA), zlasti matične knjige in register smrti in pogrebov, ter terensko delo *in situ*, ki sva ga avtorja opravila v letih 2018 in 2024. Kjer je relevantno za povojno obdobje, se opira tudi na gradivo Arhiva Republike Slovenije (fond SI AS 1931, RSNZ). Pomemben dopolnilni korpus predstavlja lokalni in regionalni tisk, med njim *The Ely Miner*, *The Ely Echo*, *Catholic Bulletin*, *Amerikanski Slovenec* in *Clevelandska Amerika*, župnijske spominske publikacije ter relevantna objavljena znanstvena literatura.

1 Ely v Železnem okrožju v formativni dobi: industrijski kontekst in slovenska organiziranost

Ely je nastal v severovzhodni Minnesoti v okraju St. Louis, v prostoru, ki ga je v drugi polovici 19. stoletja odločilno preoblikovala kombinacija rudarske industrije in železniške infrastrukture. Razvoj pristaniškega Dulutha in poznejša odkritja železove rude v območju, ki je postalo znano kot Železno okrožje (angl. *Iron Range*), so ustvarili gospodarsko zaledje za nastanek novih rudarskih naselij (Van Brunt 1921, 2; Alanen 1989). To okrožje je obsegalo več rudnih področij; Ely se je razvil znotraj Vermilion Rangea, kjer je po odprtju prvih rudnikov na širšem območju (npr. Soudan)

sledilo odpiranje novih obratov v neposredni bližini bodočega mesta (Woodbridge in Pardee 1910, 648–649; Kess 2014). Po pričevanju lokalne sintezne zgodovine so pionirska bivališča na območju Elyja nastala v letih 1885–1886, pospešek pa je prineslo odkritje rude leta 1886 in hitro povezovanje z železnico; naselje je leta 1888 dobilo status vasi, leta 1891 pa status mesta (Van Brunt 1921, 381–383; Trunk 1912, 497).

Regijski razcvet rudarstva je povzročil demografsko eksplozijo in izrazito priseljsko sestavo prebivalstva: v naseljih in mestih Železnega okrožja je bil v zgodnjem 20. stoletju zelo visok delež v tujini rojene delovne sile, pri čemer je popisno gradivo ključno za razumevanje strukture priseljenecv (Bureau of the Census, Department of Commerce and Labor 1913, 620–621.624–628; LaVigne 2017, 15). Ob tem so v lokalnem okolju nastajale etnične hierarhije oziroma »rasne« kategorizacije, ki niso temeljile na videzu (v najširšem pomenu te besede), temveč na etnični pripadnosti, družbenem položaju, »dolžini bivanja« in velikosti skupin; Slovenci so bili pogosto umeščeni v vmesno kategorijo med angloameriško/skandinavsko elito in poznejšimi priseljenci iz južne ter vzhodne Evrope (LaVigne 2017, 11–39). Ely je v takem kontekstu predstavljal izjemo: analize popisnih pramaterialov kažejo izjemno koncentracijo slovenskega maternega jezika in s tem nadpovprečno »slovenskost« v primerjavi z drugimi ameriškimi naselji pred prvo svetovno vojno. Dejali bi lahko, da je bil Ely med vsemi ameriškimi mesti najbolj »slovenski« (Klemenčič in Šeruga 2019, 23.131–132.136; Klemenčič 2011, 88–111).

Jedru slovenske prisotnosti v Elyju je mogoče slediti vsaj od konca osemdesetih let 19. stoletja. Za najzgodnejšega dokumentiranega slovenskega naseljenca se navaja J. Bukovec (Klemenčič 1995, 27), še jasnejši pa so podatki o minnesotskem pionirju Franku (Francu) Lozarju (Ložarju), pri katerem je 29. marca 1889 slovenski misijonar Frančišek Buh krstil »prvo Slovenko« v Elyju (Trunk 1912, 497; Zaplotnik 1969, 74). Lozarjeva hiša je bila hkrati socialno vozlišče: 15. avgusta 1889 so slovenski rudarji z Buhovo pomočjo ustanovili Društvo sv. Cirila in Metoda, najstarejše bratsko podporno društvo Slovencev v Minnesoti (Trunk 1912, 497; Zaplotnik 1969, 74; Friš 1994, 41; Hazemali, Gostenčnik in Borovič 2025, 258). V naslednjem desetletju se je institucionalna mreža širila: leta 1894 je nastalo društvo Presvetlega Srca Jezusovega; prepletanje s (sprva) Kranjsko slovensko katoliško jednoto (KSKJ) in nato ustanovitev Jugoslovanske katoliške jednote v Elyju

leta 1898 pa kažeta na krepitev lokalne organiziranosti in etnične kohezije (Friš 1994, 41; 1997, 28–29). Vzporedno se je utrjevala tudi cerkvena infrastruktura: prvo katoliško cerkev v Elyju, ki so jo zgradili slovenski priseljeneci, je takratni škof James McGolrick posvetil 27. novembra 1890. Zametki župnije sv. Antona segajo v leto 1887, medtem ko se njena dokumentirana zgodovina začneja z letom 1888, od katerega so ohranjene matične knjige rojenih, poročenih in umrlih. Okoli leta 1900 je župnija dobila novo cerkev (Zaplotnik 1969, 74; Trunk 1912, 497; Klemenčič in Šeruga 2019, 200). V to okolje se umešča tudi Buhova širša vloga v Minnesoti: od zgodnejšega misijonarskega delovanja med Indijanci do ustanavljanja misijonskih postaj in organizacijskih pobud na Železnem okrožju, kar je prispevalo k pastoralni in družbeni konsolidaciji slovenskih priseljencev (Klemenčič 2017, 692–696; Zaplotnik 1969, 74). Ko se je Buh leta 1901 uradno preselil v Ely, je v mestu že delovala številna slovensko-ameriška skupnost z lastnimi društvi, gospodarskimi pobudami in župnijo, kar je v naslednjih desetletjih omogočilo tudi nastanek lokalnih elit in večji vpliv na mestno življenje (Zaplotnik 1969, 74; Klemenčič in Šeruga 2019, 153; Zavertnik 1925, 375).

2 Faza I: Organska etnična župnija (1887–1922)

Jožef Francišek Buh⁴ se je v Ely naselil v sosledju manjših korakov, ne z enim samim odločilnim dejanjem. Ko je leta 1887 prevzel župnijo sv. Martina v bližnjem Towru, je bilo naselbino ob rudniku v neposredni bližini mogoče doseči le s precejšnjim naporom; pastoralna skrb za tamkajšnje slovensko rudarsko okolje je zahtevala fizično prisotnost. Buh je zato Ely obiskoval mesečno in bogoslužje opravljal v prostorih gozdarske družbe, ne v cerkvenih stavbah (Coleman in LaBud 1972, 180). Prav ta pripravljenost, da se pastoralna praksa prilagodi prostoru in skupnosti, ne pa nasprotno, zaznamuje izhodiščni vzorec, ki ga bo vredno iskati pri vseh

4 Jožef Francišek Buh (1833–1922) je bil slovenski katoliški duhovnik, misijonar in izseljenski organizator, ki je po službovanju na Slovenskem leta 1864 odšel v ZDA in deloval predvsem v Minnesoti. Misijonaril je med Indijanci (zlasti na območju Winnibigoshisha in rezervata Sucker Point) ter med evropskimi priseljeneci, ustanavljal in oskrboval številne misijonske postaje, župnije, cerkve in šole na širšem območju Železnega okrožja ter severno od Dulutha. Zaslužen je tudi za razvoj redovnih ustanov za šolstvo (povezan z začetki frančiškank misijonark brezmadežnega spočetja) ter za organiziranje slovenskih skupnosti in podpornih društev med rudarji in izseljenci. Velja za začetnika slovenskega tiska v ZDA, saj je soustanovil časopis *Amerikanski Slovenec* (1891) in vodil prvo slovensko tiskarno v ZDA, ob tem pa je izdal tudi koledarje ter pomembne priročnike in prevode za rojake (Klemenčič 2017, 687–704).

njegovih naslednikih: razmerje med institucionalno formo in neposrednim pastoralnim delom v skupnosti.

Ko se je Buh leta 1901 uradno preselil v Ely in nasledil Andreja Smrekarja, prvega stalnega župnika župnije sv. Antona, je tamkajšnja skupnost v bistvenih potezih že obstajala: imela je lastno cerkveno stavbo, posvečeno 27. novembra 1890, bratska podporna društva s Ciril-Methodovim na čelu, ki je bilo ustanovljeno avgusta 1889, ter dovolj gosto socialno mrežo, da je Lozarjeva hiša delovala kot neformalno zbirališče pred vzpostavitvijo župnišča (Trunk 1912, 497; Coleman in LaBud 1972, 180). V tej že obstoječi skupnosti Buh ni nastopal zgolj kot verski vodja, temveč je svojo avtoriteto uveljavljal na presečišču pastoralnih, organizacijskih in simbolnih funkcij: že prej je sodeloval pri ustanavljanju KSKJ,⁵ kmalu po prihodu naročil uro ročne izdelave za novi zvonik ter koordiniral gradnjo druge, bistveno večje župnijske cerkve, ki jo je Smrekar začel, a je bila posvečena šele novembra 1900 (*A History of St. Anthony's Church...* 1958, 6–7; Coleman in LaBud 1972, 180). Ta dvojnost verske in skupnostne vloge, v kateri duhovnik zagotavlja ne le zakramentalno oskrbo, temveč nastopa kot organizacijski steber skupnosti, se bo v Elyju izkazala za vztrajen strukturni vzorec, ki bo presegal posamezne osebnosti.

Buhov pastoralni model je bil hkrati izrazito terenski v geografskem smislu: skrb za Ely je bila del obsežnejše mreže misijonskih postaj (tudi za Indijance) in etničnih župnij v severni Minnesoti, do katerih je, zlasti v zgodnejšem obdobju, potoval z ladjo ali sanmi (Klemenčič 2017, 693). To ne pomeni, da je bila župnija sv. Antona zgolj ena med enakimi postajami; nasprotno, Ely je z rastočim številom slovenskih rudarjev in njihovih družin postal najpomembnejša slovenska naselbina v širši regiji in je Buho omogočil dokončno rezidenčno umestitev. Toda izkušnja misijonske mobilnosti je pustila pečat na razumevanju pastoralne vloge: za Buha je bila župnija skupaj s svojimi podružnicami in okoliškimi naselbinami eno pastoralno polje, ne le administrativno-liturgična točka. Jezikovna dimenzija tega modela je bila v celoti organska: v skupnosti, kjer so bili župljani slovenskega porekla v praktično homogeni večini in kjer je bila slovenščina

---

5 Pri ustanovitvi KSKJ je pomagal tudi s časopisom *Amerikanski Slovenec*, ki velja za najstarejše slovensko-ameriško glasilo. Ustanovil ga je, ko je bil še v sosednjem Towru.

jezik vsakdanje komunikacije, je bila njena raba v liturgiji in pastoralni praksi samoumevna.⁶ »Buhova« župnija ni potrebovala posebnega napora za ohranjanje slovenskega jezikovnega značaja, ker je ta značaj izhajal neposredno iz demografske sestave skupnosti.

Buhovi neposredni nasledniki in pomočniki so bili del iste migrantske mreže, ki je slovensko duhovništvo v Ameriki v tem obdobju obnavljala prek semenišča v St. Paulu, v prestolnici zvezne države. Ta skupna izobrazbena pot ni bila zgolj administrativna okoliščina; pomenila je, da so si duhovniki delili pastoralni jezik, organizacijska pričakovanja in razumevanje vloge župnijske skupnosti, ki je segalo onkraj liturgičnega dejanja. Mathias Bilban, ki je v Elyju deloval od leta 1893 do 1897, je bil med prvimi, ki so to mrežo utelešali: rodil se je na Gorenjskem, v Ameriko prišel na Buhovo povabilo in teologijo dokončal v St. Paulu; njegova pot je bila torej neposredni podaljšek Buhovega organizacijskega delovanja, ne naključna kadrovska rešitev (Marković 2017, 311; Trunk 1912, 547–548). V Elyju je opravljal nalogo, ki je bila po naravi bolj terenska kot reprezentativna: župnijo je vodil v času, ko je Buh obiskoval postaje po severni Minnesoti, in je s tem dokazal, da institucija zmore delovati brez stalne prisotnosti svojega utemeljitelja. Po odhodu iz Elyja je Bilban deloval v vrsti rudarskih naselbin Železnega okrožja, v Evelethu, Virginiji, Biwabiku, Mountain Ironu in Sparti, kjer je gradil ali dokončeval cerkvene stavbe; njegova kariera je bila primer duhovnika, ki je svojo pastoralno logiko gradil na istem premiku med skupnostmi, kot ga je Buh vzpostavil kot vzorec. Da so bile vse te skupnosti slovensko govoreče, ni bilo naključje, temveč sistemska poteza: etnična homogenost duhovnika in župljanov je bila v tem obdobju pomembna predpostavka pastoralne učinkovitosti.

Andrej Smrekar, ki je leta 1897 postal prvi stalni župnik župnije sv. Antona, zaznamuje eno od ključnih materialnih prelomnic zgodnje faze: gradnjo druge, bistveno večje cerkvene stavbe. Skupnost je do konca 19. stoletja narasla na okrog 1900 ljudi in prvotna cerkev iz leta 1890 je postala prostorsko nezadostna (*A History of St. Anthony's Church* 1958, 6–7). Smrekar

6 Prav ta »naravnost« bo postala analitično pomenljiva pri naslednikih, ko bo ohranjanje slovenščine zahtevalo zavestno prizadevanje namesto samoumevnega dejanja.

je začel zbirati sredstva za novo stavbo, ki je bila dokončana poleti 1900 po ceni okrog 20.000 dolarjev, kar je bilo takrat ogromno denarja.

Slika 1: Fotografija nove cerkve župnije sv. Antona v Elyju, 30. november 1900 (Hazemali 2018)

V tem gradbenem podvigu se kaže strukturni vzorec, ki bo za župnijo dolgo ostajal značilen: gradbena investicija kot kolektivni projekt skupnosti in hkrati kot simbolni dokaz njene ukoreninjenosti. Duhovnik v tem procesu ni bil le liturgični vodja, temveč organizator in garant skupnostne ambicije. Ko je Smrekar leta 1913 umrl v Clevelandu, je *Clevelandska Amerika* o njem zapisala, da je bil »mož, bogat na duši in učenosti«, in da

je »preminil najbližji človek med nami« (*Clevelandska Amerika* 1913, 1). Nekrolog ni le osebni poklon; razkriva, kako tesno je bila mreža slovensko-ameriških župnij med seboj prepletena in kako je bil duhovnik, ki je v Elyju gradil cerkveno stavbo, hkrati prepoznaven akter v skupnostnem življenju Clevelanda, ki je s svojim metropolitanskim območjem veljal za prostor največje koncentracije slovenskih priseljencev v Ameriki.

Janez Šifrer, ki je med julijem 1908 in marcem 1909 nadomeščal Buha, ki se je takrat mudil v domovini, je oseba z bistveno krajšo in bolj epizodično vlogo v Elyju, a je ta epizoda analitično pomenljiva prav zaradi svoje kratkosti. Buhov devetmesečni odhod je zahteval ureditev nasledstva, ki ni smela porušiti pastoralnega ritma župnije; dejstvo, da je škofija za to nalo go izbrala Šifrerja, posvečenega duhovnika z izobrazbo iz St. Paula, potrjuje, da je bila kadrovska mreža slovenskih duhovnikov v severni Minnesoti dovolj gosta, da je takšna začasna umestitev sploh bila mogoča. Prihod Šifrerja v Ely 4. julija 1908 so v *Amerikanskem Slovencu* (1908, 2) prisrčno pozdravili, kar kaže, da je skupnost novega duhovnika sprejela ne zgolj kot administrativnega namestnika, temveč kot člana prepoznavne mreže. Šifrer je po Elyju odšel v Hinckley in nato v Gilbert, pozneje pa je vse do upokojitve leta 1966 deloval v Chisholmu, kjer je leta 1952 postal monsinjor (Coleman in LaBud 1972, 296). V njegovi dolgi karieri vidimo dokaz za to, da je bila slovenska pastoralna mreža v Minnesoti v tem obdobju sposobna producirati trajne poklicne poti, ne le prehodnih nastavitev, in da je bil Ely zanj ena od formativnih točk, ne cilj.

Frank (Franc) Mihelčič je v župnijo sv. Antona prišel 9. novembra 1917 kot Buhov pomočnik, in ne kot župnik, kar je razlika, ki jo je vredno obdržati v mislih. Buh je za pomočnika zaprosil šele po dolgem obdobju brez te podpore, in sicer z eksplisitnim argumentom, da bo Mihelčič dobro služil slovenski skupnosti; hkrati je bila med njegovimi prvimi nalogami organizacija Buhove biserne maše leta 1918 (*Catholic Bulletin* 1917, 1.5). Ti dve okoliščini skupaj povesta dvojce: da je Buh svojo pastoralno vlogo razumel dovolj široko, da je vključevala poleg vsega že naštetega tudi organizacijo skupnostnih simbolnih dogodkov, in da je bil Mihelčič izbran ne zgolj kot liturgični pomočnik, temveč kot oseba, sposobna to simbolno delo nositi naprej, oziroma povedano drugače, »slediti Buhovim stopinjam«. V *Amerikanskem Slovencu* so njegov prihod pozdravili z besedami, da je novica »vse župljane vzradostila, posebno Slovence, a še bolj pa šolsko

mladež« (1917, 2). Eksplicitna omemba šolske mladine ni naključna: kaže, da je skupnost Mihelčičevo prisotnost razumela tudi v vzgojnem in medgeneracijskem smislu, ne zgolj liturgičnem. Ko je Buh leta 1918 zaradi nove funkcije škofijskega upravitelja po smrti duluskega škofa Jamesa McGolricka predal pastoralne naloge Mihelčiču, je za sabo pustil župnijo s trdno materialno infrastrukturo, uveljavljeno socialno mrežo in jasnim razumevanjem duhovnikove vloge kot enega izmed stebrov skupnosti. Mihelčič je to dediščino prevzel, a je, kot bo razvidno v naslednji fazi, deloval v okoliščinah, ki so se že začele tiho spreminjati.

Kar ostaja stabilno v tej prvi fazi, je razmeroma jasno: po institucionalni dimenziji je župnija sv. Antona vzpostavila in utrdila materialno infrastrukturo, ki ji je zagotavljala kontinuiteto onkraj posameznih osebnosti. Po jezikovni in etnični dimenziji je slovenščina v liturgiji in skupnostnem življenju ostajala organska in nezahtevna kategorija, ker jo je reproducirala demografska resničnost same skupnosti. Po dimenziji pastoralnega modela pa je bila duhovnikova vloga v tej fazi nedvoumno trojna: liturgična, organizacijska in simbolna, pri čemer so vse tri funkcije delovale brez posebnega napora, ker je skupnost, ki jih je zahtevala, sama po sebi obstajala. Kar se je šele oblikovalo, a je v naslednji fazi postalo za analizo ključno, je bila strukturna ranljivost tega modela: vse tri dimenzije so bile stabilne le, dokler je skupnost sproti reproducirala slovensko govoreče župljane, izobrazbena mreža pa zagotavljala primerne duhovnike. Ko se je katera od teh predpostavk začela majati z akulturacijo, amerikanizacijo in z omejitvami priseljevanja po prvi svetovni vojni, je »slovensko« v župnijskem življenju prvič zahtevalo zavestno odločitev.

3 Faza II: Institucionalni vrh in prikrita erozija (1922–1968)

Ko je Frank Mihelčič po Buhovi smrti leta 1922 uradno prevzel vodenje župnije sv. Antona (Buh je bil tam formalno župnik do svoje smrti), je bil prehod po eni strani naraven, po drugi strani pa strukturno zapleten (Coleman in LaBud 1972, 182). Naraven je bil zato, ker je Mihelčič župnijo poznal od znotraj: deloval je v njej pet let kot Buhov pomočnik, poznal je župljane, prostorske razmere in ritem skupnostnega življenja. Zapleten pa je bil zato, ker je Buh zapustil institucijo, ki je bila zaznamovana z njegovo osebnostjo do te mere, da je vsak naslednik nujno nastopil v senci

primerjave. Mihelčičeva poznejša izjava, da je bil njegov cilj »slediti stopinjam monsinjorja Buha«, ni bila zgolj retorična gesta; bila je programatska zaveza, ki jo je treba razumeti v kontekstu institucije, ki je iskala kontinuiteto v trenutku, ko se je njen ustanovitelj umaknil.

Čeprav je formalno postal župnik šele po Buhovi smrti, je župnijo neformalno vodil že pred tem (*St. Anthony's Catholic Church...* 1990, 2), vsaj od Buhovega odhoda v Duluth leta 1918 naprej. Dokaz za to so njegovi infrastrukturni posegi že v prvih dveh letih po prihodu, ki so bili skromni po obsegu, a pomenljivi po logiki: v obdobju 1918–1919 je dal prenoviti župnišče in v cerkev namestil centralno ogrevanje v vrednosti 6000 dolarjev; sledile so nadaljnje izboljšave in bivališče za redovnice (ZAPK-1). Že v teh zgodnjih posegih upravičeno vidimo signal, da je Mihelčič razumel institucijo enako kot njegov predhodnik: kot materialno-organizacijsko celoto, ne le liturgični prostor. Pastoralni model se je v tem zgodnjem obdobju torej ohranjal brez vidnih sprememb; kar se nam, gledano s časovne distance, na površini zdi rutina, je bilo v resnici zavestno ohranjanje vzorca.

Leto 1918 je župnijo sv. Antona preizkusilo na način, ki ga ni mogel predvideti noben pastoralni načrt. Pandemija španske gripe, ki je po svetu zahtevala okrog 50 milijonov življenj (Barry 2005; Dowd 2004, 19–23), je dosegla Ely z vso silo: uvedena je bila karantena, v mestu je umrlo veliko ljudi, med njimi številni Slovenci in slovenski Američani, lokalni tisk pa je o smrtih redno poročal (*The Ely Miner* 1918a, 1; 1918b, 1). Poleg zdravstvene krize je skupnost hkrati bremenila še vojna mobilizacija: po vstopu ZDA v prvo svetovno vojno aprila 1917 je država z naborom in prostovoljci oblikovala večmilijonsko vojsko, vpoklic pa je zajel tudi Minnesoto. Iz Elyja je leta 1918 odšlo veliko slovenskih fantov in fantov slovenskega porekla; nekateri se niso vrnili, med njimi Frank (Francišek) Lozar (Ložar),⁷ Elyjčan slovenskega rodu, ki je padel v bojih pri Saint-Mihielu v severovzhodni Franciji – prizorišču ene od odločilnih ameriških ofenziv v prvi svetovni vojni – in bil posthumno razglašen za ameriškega vojnega heroja (Hazemali, Gostenčnik in Borovič 2025, 259). Primerjava podatkov iz mrliških knjig župnije je zgovorna: leta 1917 je bilo v Elyju

7 Frank Lozar je bil nečak že omenjenega minnesotskega pionirja – soimenjaka Franka Lozarja (Hazemali, Gostenčnik in Borovič 2025, 260).

zabeleženih 36 pogrebov, leta 1918 pa se je njihovo število povzpelo na 62 (AŽSA-2). Za gripo je zbolel tudi Mihelčič sam; po dveh tednih okrevanja je pomagal pri oskrbi obolelih in istega leta kupil avtomobil znamke Ford, da je lažje dosegal vernike po okoliških krajih, za obiskovanje bolj oddaljenih indijanskih misijonov pa je še vedno uporabljal čoln ali sani (ZAPK-1). Življenje v mestecu je bilo podrejeno ameriškemu vojnemu naporu in propagandi s cenzuro, kar so čutili župljani vseh starosti, tudi otroci (Hazemali in Onič 2023, 54). To obdobje vojne in pandemije je bilo z vidika analize dragoceno iz dveh razlogov. Po institucionalni dimenziji je razkrivalo, da je župnija sv. Antona v kriznih razmerah delovala kot skupnostna infrastruktura v najglobljem pomenu besede: ne le kot prostor bogoslužja, temveč kot organizacijski okvir, prek katerega je skupnost vodila mrliške evidence, organizirala pokope in skrbela za obolele. Po dimenziji pastoralnega modela pa je kazalo, da Mihelčičeva vloga ni bila omejena na zakramentalno, temveč je bila – tako kot Buhova – fizično in logistično vpeta v vsakdanje preživetje skupnosti.

V naslednjih dveh desetletjih je župnijsko življenje teklo v ustaljenem ritmu, ki sta ga zaznamovali dve vzporedni dinamiki. Po eni strani je skupnost vzdrževala gosto mrežo cerkvenih zborov, društev in skupnostnih prireditiv, katerih organizatorica je bila med drugimi Mary Hutar, dolgoletna organizatorka in zborovodja, ki je bila Mihelčičeva gospodinja v župnišču in hkrati ena od najpomembnejših laičnih figur v župnijskem življenju tistega časa (ZAPK-2; *The Ely Miner* 1974, 1). Po drugi strani je amerikanizacija počasi, a vztrajno preoblikovala demografsko sestavo župljanov: prva generacija slovenskih priseljencev je z leti izumirala, njihovi otroci in vnuki pa so odrasčali kot dvojezični ali pretežno angleško govoreči Američani slovenskih korenin. Mihelčič je slovenščino v liturgiji vsaj v svojih začetnih letih kot tamkajšnji župnik ohranjal kot primarni bogoslužni jezik, a njena raba se je sčasoma močno omejila (ZAPK-2). V tej dimenziji je faza II bistveno drugačna od faze I: to, kar je bilo pri Buhu samoumevno, je pri Mihelčiču postalo vprašanje odločitve, ki pa je dolgo ostajala nereflektirana in javno neizgovorjena.

Petdesetletnica župnije leta 1940 je bila priložnost, ob kateri je postal njen skupnostni karakter vidno in javno artikuliran. Slavnostno mašo je daroval Mihelčič, slovesnosti pa se je udeležil Thomas A. Welch, škof duluske škofije; med gosti so bili nekdanji župljani in duhovniki iz vrst

slovensko-ameriške skupnosti z različnih koncev Minnesote, med njimi župnik Michael Popesh iz Hibbinga, nekdanji kaplan Willard F. Spehn iz Dulutha ter kot častna dekana Janez Evangelist Šifrer iz Chisholma in A. L. Pirnat iz Eveletha (*The Ely Miner* 1940b, 22: 1; 1940a, 20: 1). Pri bogoslužju je v slovenskem jeziku pridigal John Scholar iz New Dulutha, župnik župnije sv. Elizabete, kar je bil eden od redkih trenutkov, ko je slovenščina v tem obdobju nastopila ne kot rutinska pastoralna praksa, temveč kot zavestni simbolni akt skupnostnega spomina. Ta premik je subtilen, a je za analizo bistven: slovenščina se je iz jezika vsakdanjega pastoralnega delovanja začejala preobražati v jezik obrednih priložnosti in etnične oziroma identitetne reprezentacije.

Ta pojav ni bil naključen: župnija je z gosto mrežo verskega pouka, skupnostnega obrednega življenja in neposrednega Mihelčičevega stika z mladino ustvarjala okolje, v katerem je bila duhovniška ali redovna pot prepoznana kot dostopna in vredna zasledovanja. Bivališče, ki ga je Mihelčič uredil za redovnice, je prav tako kazalo na institucionalizirano prisotnost ženskih verskih skupnosti v verski vzgoji župljanov. Med temi je bil Bernard Popesh, rojen v Elyju leta 1924, ki je postal eden od najpomembnejših vodilnih duhovnikov duluske škofije: sodnik cerkvenega sodišča, namestnik kanclerja, škofijski kancler in nazadnje škofijski upravitelj leta 1989 (ZAPK-7). Popesheva kariera kaže, da župnija sv. Antona ni bila le prostor skupnostnega življenja, temveč tudi institucija, ki je vzgajala posameznike, sposobne prevzeti vodilne vloge v širši cerkveni hierarhiji. To je ena od oblik, v katerih se je Buhov model ohranjal: župnija kot prostor, ki je krepil slovensko-ameriško cerkveno prisotnost onkraj Elyja s tem, da je iz lastnih vrst vzgajal poklice za širšo škofijsko strukturo.

Mihelčičevo dolgo delovanje je imelo osredotočen materialni cilj, ki ga je sam imenoval kot življenjski: postavitve nove, tretje cerkvene stavbe. Novinar Jim Klobuchar, domačin iz Elyja in oče poznejše senatorke Amy Klobuchar, je Mihelčiča opisal kot avtoritativno, a dobrosrčno in ljudsko figuro, ki je zahajala med župljane iz pristne skrbi zanje; ob mrzlih zimah je marsikaterega pripeljal domov, ko mu sneg ni pustil do praga. Hkrati Klobuchar pripoveduje, da Mihelčič pri zbiranju sredstev za gradnjo ni trpel ugovorov in lenobnosti ter je dal župljanom jasno vedeti, kakšna so njegova pričakovanja (Klobuchar 1997, 38–40). Ta dvojnost, topla skupnostna vpetost in trda organizacijska volja, je prav tisto, kar

je Buhov model zahteval, a ga Buhu nikoli ni bilo treba tako eksplicitno artikulirati, ker ga je skupnost vzdrževala spontano. Pri Mihelčiču je ista vloga že zahtevala napor.

Temeljni kamen za gradnjo nove cerkve je položil Mihelčič sam; izvajalec je bilo podjetje Kileen in Wille Construction Co. iz Superiorja v Wisconsinu, vrednost gradnje pa je znašala 629.000 dolarjev (ZAPK-3). Gradnja se je začela 20. junija 1956, nova cerkev pa je odprla vrata 8. junija 1958 (*St. Anthony's Catholic Church...* 1958, 77–78). Ob dokončanju župnija ni imela dolgov, kar je Klobuchar pripisal prav Mihelčičevi neomajnosti pri zbiranju sredstev (Klobuchar 1997, 40). V institucionalni dimenziji je to nedvomni vrhunec: župnija sv. Antona je imela takrat najsodobnejšo cerkveno stavbo v regiji, bila je brez finančnih bremen in z uveljavljeno skupnostno mrežo. Ob posvetitvi nove stavbe je Mihelčič župljanom zapisal, da je bil njegov cilj »slediti stopinjam častitljivega in nepozabnega monsinjorja Buha« (*The Ely Echo* 1980, 5). V tej povedi se skriva ironija, ki jo bo druga polovica faze šele razgalila.

Posvetitev nove cerkve 8. junija 1958 je bilo po svoji simbolni logiki paradokсно dejanje: župnija je v tistem trenutku dosegla materialni vrh, ki ga je Buhov model vselej predpostavljala kot cilj, hkrati pa je prav ta dokončnost odprla vprašanje, ki ga je bilo dotlej mogoče odlagati. Dokler je gradnja trajala, je bila skupnost organizirana okoli prihodnjega cilja; ko je bila cerkev posvečena, je postal edini smiselni cilj ohranjanje tega, kar je bilo doseženo. In prav v tem premiku, od vzpostavljanja k ohranjanju, se je začela razkrivati preobrazba, ki je bila v globinah župnijskega življenja prisotna že desetletja.

Institucionalna dimenzija je bila na površini še vedno občudovanja vredna. Župnija sv. Antona je imela novo, prostorno cerkveno stavbo brez finančnih bremen, uveljavljeno mrežo pevskih zborov in skupnostnih organizacij ter v Mary Hutar laično figuro, ki je bila že sama po sebi institucija. Leta 1962 so Mihelčiču ob petinštirideseti obletnici delovanja v Elyju in za petdeset let mašništva priredili javni sprejem, ki so ga organizirali večinoma slovenski Američani in na katerega so bili povabljeni prijatelji vseh veroizpovedi (*The Ely Miner* 1962, 1). Ta sprejem je bil po svoji naravi že dediščinska gesta: skupnost je slavila Mihelčiča ne le kot aktivnega župnika, temveč kot živi spomin na določeno dobo župnijskega življenja.

Jezikovna in etnična dimenzija sta v tem obdobju doživeli svojo najpomembnejšo prelomnico, ki pa je bila javno neizgovorjena. Leta 1965 je župnija začela udeležati določila drugega vatikanskega koncila – vesoljnega cerkvenega zbora, ki ga je sklical papež Janez XXIII. in ki je zasedal v štirih jesenskih zasedanjih med letoma 1962 in 1965 ter korenito preoblikoval liturgično, teološko in organizacijsko podobo Rimskokatoliške cerkve (O'Malley 2008; Alberigo in Komonchak 1995–2006). Spremembe so bile opazne na jezikovnem področju, pri verskih obredih, v glasbi in arhitekturi, najopaznejša pa je bila uvedba angleškega bogoslužnega jezika namesto latinščine (*St. Anthony's Catholic Church, Ely, Minnesota...* 1990, 1–6).⁸ Za župnijo sv. Antona to ni bil zgolj liturgičen premik, temveč je imel konkretno posledice za vprašanje slovenščine: latinska liturgija je bila v Buhovem in zgodnjem Mihelčičevem času nevtralen skupni okvir, v katerem je slovenščina nastopala kot jezik pridige, pastoralne komunikacije in skupnostnega življenja. Ko je latinščino nadomestila angleščina, je bil ta okvir odpravljen, slovenščina pa je ostala brez institucionalne opore, ki ji jo je latinsko-slovenska dvojezičnost doslej nezavedno zagotavljala. Mihelčič spremembam ni bil naklonjen in je bil prepričan, da na nekaterih področjih potekajo prehitro; v javnosti pa o tem ni nikoli spregovoril (ZAPK-2). Tega molka ne gre interpretirati kot intimno odločitev njega samega; razkriva namreč nekaj drugega: Buhov model je predpostavljал duhovnika kot glasnika skupnostnih vrednot tudi v javnem prostoru, Mihelčičeva nezmožnost ali nepripravljenost, da bi pokoncilске spremembe javno komentiral, pa kaže, da je bil pastoralni model, ki ga je podedoval, do tega trenutka že v tolikšni meri razrahljan, da tiste trojne vloge – liturgične, organizacijske in simbolne – ni bilo več mogoče udeležati z isto celovitostjo kot v Buhovi dobi.

Mihelčič se je upokojil leta 1968. V Elyju je ostal do svoje smrti leta 1980; dočakal je 87 let. Na njegovem pogrebu se je zbrala velika množica ljudi, trgovine so začasno zaprle svoja vrata in ustanovljen je bil Mihelčičev študentski sklad (*The Ely Echo* 1980, 5). Pogreb in sklad sta po svoji simbolni logiki zrcalna slika jubileja leta 1962: skupnost je Mihelčiča metaforično spremenila v dediščino že v času njegovega življenja, in ta proces je ob

8 O morebitnih drugih spremembah, ki so jih v župnijo prinesla določila drugega vatikanskega koncila, na podlagi obstoječega gradiva ne moremo govoriti.

njegovi smrti le dobil svojo dokončno obliko. Kar je Buh zapustil kot institucijo, je Mihelčič zapustil kot spomin.

Slika 2: Frank (Franc) Mihelčič, steber elyjske slovensko-ameriške skupnosti v medvojnem času in v desetletjih po drugi svetovni vojni (Hazemali 2018)

Ko gledamo na fazo II kot celoto, postane paradoks, ki sva ga omenila ob posvetitvi nove cerkvene stavbe leta 1958, razviden v vsej svoji ostrini. Po institucionalni dimenziji je župnija sv. Antona med letoma 1922 in 1968 nedvomno dosegla svoj vrhunec: od župnišča z novo pečjo do tretje cerkvene stavbe brez dolgov, od petih vzgojenih duhovnikov do škofijskega kanclerja med svojimi župljani. Po jezikovni in etnični dimenziji pa se je v istem obdobju odvijala počasna, dolgo nevidna in nikoli javno izgovorjena erozija: slovenščina je iz organskega pastoralnega orodja postala jezik obrednih priložnosti in nazadnje vprašanje, ki je bilo ob koncu Mihelčičevega mandata že v dobršni meri izčrpano brez kakršnegakoli formalnega sklepa. Po dimenziji pastoralnega modela je Mihelčič Buhovo trojno vlogo igral z nesporno predanostjo in učinkovitostjo, a z naraščajočim naporom: kar je bilo pri Buhu spontano, je pri Mihelčiču zahtevalo voljo; kar je bil pri Buhu skupnostni projekt, je pri Mihelčiču postajalo vse bolj odvisno od njegove osebne avtoritete. Ko je ta avtoriteta z njegovo

upokojitvijo izginila, je župnija prvič v svoji zgodovini ostala brez duhovnika, ki bi bil sposoben ali pripravljen igrati vse tri vloge hkrati.

4 Faza III: »Slovensko« kot izbira in spomin (1968–2008)

Ko je Janez Dolšina januarja 1968 nastopil župnikovanje v Elyju, je bila razlika v primerjavi s katerimkoli njegovim predhodnikom ne le osebna, temveč tudi strukturna. Vsi Buhovi nasledniki do tega trenutka so bili del iste izobrazbene in pastoralne verige: izšolani v St. Paulu, vpeti v mrežo slovensko-ameriških župnij v Železnem okrožju, pastoralno socializirani v okolju, ki je slovensko skupnostno življenje razumelo kot samoumevno izhodišče. Dolšina je prišel po povsem drugačni poti: rojen leta 1909 v Podsmreki pri Velikih Laščah, posvečen v duhovnika leta 1934 v Ljubljani, deloval je v župnijah ljubljanske škofije vse do konca druge svetovne vojne, ko je zbežal iz Jugoslavije v Italijo in nato v ZDA (ZAPK-4). Njegova izkušnja ni bila izkušnja priseljskega duhovnika, ki gradi skupnost v »novi domovini«, temveč izkušnja političnega emigranta, ki nosi s seboj breme zgodovine, kakršne ni imel nihče od njegovih predhodnikov v Elyju.⁹

To breme je bilo konkretno in dokumentirano. Dolšina je med drugo svetovno vojno deloval kot kurat pri vaških stražah na območju Velikih Lašč; po ustanovitvi prostovoljne protikomunistične milice MVAC avgusta 1942 je bil eden od desetih vojaških kaplanov, ki jih je škof Rožman izbral za duhovno oskrbo enot in ki so bili na plačilni listi italijanske vojske (Griesser Pečar 2005, 142; Dolinar 1996, 117–144). Po kapitulaciji Italije je podobno funkcijo opravljal pri domobranskih enotah. Prisoten je bil pri pogajanjih med vodstvom vaških straž in partizani v Zapotoku septembra 1943, ko se je zdelo, da bi se obe formaciji morda združili proti nemškemu okupatorju, a so pogajanja propadla (Griesser Pečar 2005, 45–47). Ko je

9 Na prošnjo prof. dr. Klemenčiča je dr. Gregor Jenuš iz Arhiva RS pregledal Centralno aktivno evidenco (CAE) in elektronsko bazo SDV, kjer je Dolšina naveden pod zaporedno številko 184889. Iz CAE izhaja, da je bil rojen 21. 8. 1909 v kraju Podsmreka v občini Ljubljana. Očetovo ime je bilo Franc, materino Ivana. Zabeleženo je, da je emigriral in v času zabeležke živel v kraju Dervot, MN, v ZDA. Po poklicu duhovnik. Izhajajoč iz navedb, je možno ugotoviti, da je navedena služba v zvezi z njim v okviru državne varnosti odprla in vodila osebni dosje pod zaporedno številko 11117. V evidenci dosjejev nadzorovanih oseb je pod to zaporedno številko navedeno, da je imel dosje Janeza Dolšine 22 strani, vendar je tudi tukaj med opombami zapisano, da je 'ČRTAN' in da je Dolšina umrl leta 1987. Dodana je številka dosjeja v ZA (Zgodovinskem arhivu), ki pa se prav tako ni ohranil (SI AS 1931, RSNZ).

po vojni emigriral, mu je jugoslovanska Uprava državne varnosti odprla poseben dosje pod številko 0011117-00000 in mu sledila vse do njegove smrti leta 1987 (SI AS 1931, RSNZ).¹⁰

V Elyju samem je Dolšinovo delovanje potekalo v okviru, ki je bil v primerjavi z Mihelčičevim že bistveno skromnejši. Župnija je imela institucionalno infrastrukturo, ki jo je Mihelčič zapustil urejeno in brez bremen; Dolšinova naloga ni bila graditi, temveč vzdrževati. Skupnost je bila v demografskem smislu že globoko v postpriseljenski fazi: živi nosilci slovenskega jezikovnega spomina so bili večinoma starejši, medgeneracijski prenos slovenščine pa je bil v gospodinjstvih že zdavnaj načet. Novemu župniku so 28. januarja 1968 priredili sprejem, ki ga je organiziral elyjski svet katoliških žena (ZAPK-4); dejstvo, da so v duluski škofiji znova našli slovenskega duhovnika za Ely, je bilo samo po sebi pomenljivo in v skupnosti opaženo. Toda pomenljivost tega imenovanja je bila že sama po sebi dediščinska: skupnost je cenila slovensko poreklo duhovnika ne zato, ker bi to pomenilo vrnitev k jezikovni ali pastoralni praksi Buhove dobe, temveč zato, ker je bila to zelo verjetno gesta kontinuitete v okolju, kjer je kontinuiteta sama postala (že) vprašljiva.

Dolšina je Ely zapustil leta 1972, ko je bil premeščen v Auroro, kjer je prav tako živel močna slovensko-ameriška skupnost (ZAPK-4). Za njim so vse do leta 1981 župnikovali župniki, ki niso bili slovenskega porekla. To devetletno obdobje je v kontekstu rdeče niti tega prispevka zgovorno: v teh letih župnijsko življenje ni zamrlo in institucija je delovala nemoteno, kar dokazuje, da je bila župnija sv. Antona po materialni in organizacijski plati dovolj trdna, da odsotnost slovenskega duhovnika ni povzročila ne razkola med župljani ne upada župnijskega življenja. Toda prav ta vzdržljivost institucije brez slovenskega duhovnika je jasen znak, da je župnija v tem

---

10 Dejstvo, da so organi UDV spremljali Dolšinovo delovanje v Elyju in drugod po Minnesoti še štiri desetletja po vojni, je treba razumeti v dveh kontekstih. Po eni strani gre za del širšega obračuna jugoslovanskega režima s Katoliško cerkvijo, v okviru katerega so bili številni duhovniki podvrženi različnim oblikam nadzora in pritiskov, nekateri pa so bili celo umorjeni (Griesser Pečar 2023) ali obsojeni na montiranih procesih (Trontelj 2024). Po drugi strani razkriva natančen in dolgotrajen nadzor, ki ga je jugoslovanska tajna služba vzdrževala nad »političnimi emigranti« po vsem svetu. Za duhovnike v emigraciji je bila »slovenska« identiteta v tem obdobju neločljivo zaznamovana s politično zgodovino, ki je usmerjala njihovo usodo tudi daleč od domovine: Dolšinov dosje pod številko 0011117-00000 je le eden od dokumentov, ki pričajo o tem, kako daleč je segel institucionalni spomin jugoslovanskega varnostnega aparata (SI AS 1931, RSNZ).

obdobju prešla iz etnične v splošno teritorialno; »slovensko« je postalo ena od njenih lastnosti, ki pa ni bila več bistvena niti odločilna.

Slika 3: Janez Dolšina, politični emigrant in elyski župnik v času hladne vojne (Hazemali 2018)

V tem istem obdobju se je simbolna razsežnost slovenstva v Elyju izrazila po drugačni poti. Leta 1974 je pevski zbor slovenskih Američanov, sestavljen iz nekdanjih članov Cerkevnege pevskega zbora župnije sv. Antona, posnel album v treh jezikih z naslovom *Hvala Bogu / Laudate Dominum / Sing Praises*, ki je vseboval šest cerkvenih pesmi v slovenščini, šest v angleščini in dve v latinščini. Udeleženci so se morali ob pripravi albuma naučiti pravilne slovenske izgovarjave, ker je bila ta za mnoge med njimi že tuja; gnala jih je, kot poroča lokalni tisk, »želja ponovno slišati glasbo, ki so jo nekoč peli v cerkvi sv. Antona« (*The Ely Miner* 1974a, 9: 1). Ta epizoda je eden od najjasnejših znakov preobrazbe, ki jo je s seboj prinesla faza III: slovenščina ni bila več jezik vsakdanje skupnostne prakse v župniji, temveč predmet rekonstrukcije, ki je zahteval učenje in zavestni napor. Hkrati je album dokument skupnostnega afekta, ki je kljub jezikovnemu pozabljanju ostal živ in ki se je v obliki nostalgije in dediščinskega prizadevanja skušal ohraniti. Ob izdaji albuma so počastili tudi Mary Hutar, ki je bila takrat že več kot štirideset let njihova organistka in zborovodja

(*The Ely Miner* 1974b, 1); njena počastitev je bila obenem implicitno slovo od generacije, ki je slovensko cerkveno petje še nosila kot živo prakso.

Janez Šuštaršič, ki je leta 1981 nastopil župnikovanje v Elyju in tam ostal do leta 1987, je bil po svoji izkušnji bližje Dolšini kot kateremukoli od starejših župnikov. Rojen leta 1922 v Malem Mengšu, je ob koncu nemške okupacije zbežal v Avstrijo, nato odšel v semenišče v Brixnu na Južnem Tirolskem in se leta 1948 na pobudo slovenskih frančiškanov iz Lemonta odzval pozivu škofa Thomasa Welcha, ki je iskal duhovnike za dulusko škofijo (ZAPK-5). Ker je dve leti čakal na vstopno dovoljenje v Argentini, je v ZDA prispel šele januarja 1950 in bil posvečen junija 1952 v Duluthu. Njegova pastoralna pot je potekala po Železnem okrožju v mestih s slovensko-ameriškim prebivalstvom in je bila v tem smislu kontinuitetna z vzorcem, ki ga je vzpostavil Buh: duhovnik kot del mreže, ki pokriva slovensko skupnost v geografsko razpršenem prostoru. Toda ta kontinuiteta je bila v Šuštaršičevem primeru že povsem reflektivna: ni bila samoumevna, temveč zavestno gojeno razmerje do skupnosti, katere organski obstoj je bil v tem trenutku že del preteklosti. Šuštaršič se je upokojil leta 1997 in umrl leta 2013 v starosti 90 let; tik pred smrtjo je somaševal pri slovesni maši v čast škofa Barage, kar je simbolno dejanje, ki poveže začetek in konec slovenskega misijonarskega izročila v Ameriki (Father John Sustarsic... 2013).

Po Šuštaršičevem odhodu leta 1987 so župnijo do leta 2008 vodili župniki brez slovenskega porekla. To drugo neslovensko obdobje je bilo v primerjavi s prvim, med letoma 1972 in 1981, daljše in v določenem smislu bolj dokončno: ko je leta 2008 župnik postal William Skarich, »slovensko« v župniji sv. Antona ni bilo več kategorija, ki bi jo skupnost aktivno reproducirala, temveč kategorija, ki so se je posamezniki in institucija skupaj spominjali in jo ohranjali kot del identitetne zgodbe.

Slika 4: John (Janez) Šuštaršič, poslednji na Slovenskem rojeni župnik v Elyju (Hazemali 2018)

Kar je ostalo stabilno v tej tretji fazi, je institucija sama: župnija sv. Antona je delovala; vzdrževala je bogoslužni ritem in ohranjala skupnostno vlogo v Elyju ne glede na poreklo svojih župnikov. Kar se je temeljito spremenilo, je razmerje med »slovenskim« in župnijskim življenjem: od organskega elementa, ki ni potreboval utemeljitve, prek zavestnega prizadevanja, ki je zahtevalo napor in voljo, do dediščinskega spomina, ki se ohranja v albumih, jubilejih in genealogijah. Po dimenziji pastoralnega modela pa ta faza pokaže še eno spremembo: duhovnikova trojna vloga, liturgična, organizacijska in simbolna, ki jo je Buh igral spontano in Mihelčič z naporom, je v tej fazi razpadla na posamezne elemente, ki so jih različni akterji, duhovniki in laiki, skupnostne organizacije in posamezniki z živimi spomini prevzemali vsak po svoje. Skupnost, ki je bila nekoč organizirana okoli duhovnika kot skupnostnega središča, se je naučila organizirati svojo dediščino brez tega središča.

5 Epilog kot dediščinska razsežnost (2008–)

Ko je William Skarich leta 2008 nastopil kot župnik v župniji sv. Antona, je bil kontekst njegovega prihoda v marsičem zrcalna podoba Buhovega odhoda. Buh je leta 1922 zapustil župnijsko skupnost, ki je bila še vedno demografsko slovenska, institucionalno trdna in jezikovno homogena, a je že nosila v sebi semena transformacije. Skarich je prišel v skupnost, ki je bila institucionalno vzdrževana, demografsko »postpriseljenska« in jezikovno povsem angleško govoreča, a je v sebi nosila živ spomin na slovensko preteklost. Oba sta vstopila v župnijo v trenutku prehoda; razlika je v smeri, v kateri je prehod potekal.

Skarich je bil rojen leta 1970 v Hibbingu v Minnesoti očetu Williamu V. Skarichu in materi Frances, rojeni Kosmerl, in ima slovensko-hrvaško-srbske korenine (ZAPK-6). Njegova izobrazbena pot je potekala prek višje šole Fond du Lac Community College, filozofskega študija v semenišču Immaculate Heart of Mary v Winoni in teološkega študija v semenišču v St. Paulu; v duhovnika ga je 30. junija 1999 posvetil duluški škof Roger Schwietz v stolnici Naše Gospe Rožnega venca. Pred prihodom v Ely je deloval v vrsti župnij duluške škofije, med njimi v Brainerdu, Silver Bayju, Aurori, Biwabiku, Hoyt Lakesu in Towru, torej v prostoru, ki ga je Buh sam vzpostavljal kot pastoralno mrežo (Diocese of Duluth 2019). Ta geografska vzporednost ni simbolna naključnost, temveč opomnik, da institucionalna mreža, ki jo je Buh v 19. stoletju gradil za slovensko skupnost, danes deluje kot splošna cerkvena infrastruktura duluške škofije.

Skarichevo delno slovensko poreklo ni lingvistično niti skupnostno v tistem smislu, v katerem je bila slovenščina živa kategorija za Buha, Mihelčiča ali celo Šuštaršiča. Je identitetna: vedenje o koreninah, ne pa praksa, ki bi iz teh korenin izhajala. V tem je Skarich natanko tisto, kar je preobrazba, ki sva ji sledila skozi tri faze, napovedovala kot svoj iztek: duhovnik, ki je slovenskega porekla v genealoškem smislu, ne pa v pastoralnem. Prav ta premik od prakse k poreklu kot dediščini slovenstva je tisto, kar epilog zaključuje ne le kronološko, temveč tudi analitično.

Ob 125-letnici župnije leta 2015 je mašo daroval duluški škof Paul D. Sirba, somaševal pa je Skarich; nastopila sta mladinski pevski zbor in zbor sv. Antona (*History of St. Anthony's Catholic Church...* 2016, 19). Obletnica

je bila organizirana kot praznovanje dediščine: v njej je bilo »slovensko« prisotno kot zgodovinska kategorija, ne kot živa skupnostna praksa. Župnijska spominska publikacija, ki jo je ob tej priložnosti izdala župnija, nosi naslov *St. Anthony's 125 Years* in je eden od dokumentov, ki kažejo, kako institucija sama upravlja svojo zgodovino: z naracijo, ki poudarja kontinuiteto in slavi preteklost, ne pa z obnovo praks, ki so to preteklost soustvarjale.

Skarich je župnijo vodil do maja 2022, ko je bil premeščen k župniji Najsvetejšega zakramenta v Hibbingu; župnijo sv. Antona je nato od julija 2022 prevzel Charles Frieböhle (Diocese of Duluth n.d.). Leto 2022 ni le administrativni datum: minilo je natanko sto let, odkar je Mihelčič formalno prevzel pastoralne naloge v Elyju od Buha in s tem zaključil dobo, v kateri je bila slovenska pastoralna prisotnost v Elyju samoumevna. Neslovenski župniki so v župniji sicer delovali že v dveh prejšnjih obdobjih, med letoma 1972 in 1981 ter med letoma 1987 in 2008, toda v obeh primerih je po vmesnem premoru sledila vrnitev duhovnika z vsaj delnimi slovenskimi koreninami ali pastoralnimi vezmi s skupnostjo: leta 1981 Šuštaršič, leta 2008 Skarich. Ti povratki kažejo, da je bila slovenska skupnostna substanca, bodisi v obliki starejših župljanov, ki so še znali slovensko, bodisi v škofovem prepoznavanju tega izročila kot pastoralne vrednote, še dovolj prisotna, da je usmerjala kadrovske odločitve. Leta 2022 teh pogojev ni bilo več; simbolna dokončnost Friebölhovega prihoda zato ni v tem, da bi bil prvi neslovenski župnik, temveč v tem, da je prvi, za katerim vrnitve slovenskih župnikov ni mogoče pričakovati. Preobrazba, ki sva ji sledila skozi tri faze in epilog, je s tem dosegla svojo dokončno in v simbolnem smislu popolno obliko: kar je Buh leta 1922 zapustil kot živo institucijo z organsko slovensko identiteto, je leta 2022 postalo institucija, v kateri »slovensko« nastopa izključno kot zgodovinska kategorija. S tem se je župnija sv. Antona pridružila številnim danes že nekdanjim slovenskim župnijam v ZDA, ki so doživele podobno usodo (Klemenčič, Hazemali in Hrženjak 2019, 518–519).¹¹

11 Ilustrativen protiprimer ponuja župnija sv. Jožefa v Jolietu v Illinoisu, ustanovljena leta 1891, ki se je leta 2024 uspešno uprla odločitvi jolietkega škofa Ronalda Aldona Hicksa o ukinitvi. Župljani so vložili pritožbo pri Dikasteriju za duhovnike v Vatikanu; ta je 20. avgusta 2024 razveljavil škofov odlok in župniji omogočil nadaljevanje delovanja. Med razlogi za »ponovno rojstvo« župnije je dikasterij navedel tudi dejstvo, da slovenska skupnost v Jolietu ne izumira. Primer kaže, da je

To ni elegija. Transformacija, ki sva ji sledila od Buhove misijonarske mobilnosti do Skarichove dediščinske identitete in Friebohovega prihoda, ni zgodba o propadu, temveč o preobrazbi institucije, ki je preživela skupnost, iz katere je izšla, in ki je ta presežek preživetja spremenila v lastno vsebino. Župnija sv. Antona v Elyju danes ni slovenska župnija, je pa župnija s slovensko zgodovino, kar ni isto, a ni nič manj: je pač drugačna oblika vztrajanja tistega, kar je Buh pred več kot sto leti začel graditi »na robu novega sveta«, ob rudniku v severni Minnesoti.

Sklep

Župnija sv. Antona v Elyju je v več kot stoletju svojega delovanja prestala transformacijo, ki jo je mogoče opisati z eno preprosto ugotovitvijo: kar je bilo pri Buhu samoumevno, je pri Mihelčiču zahtevalo voljo, pri Dolšini in Šuštaršiču refleksijo, pri Skarichu pa je postalo identitetna lastnost brez neposredne pastoralne vsebine. Ta premik ni bil ne nenaden ne dramatičen; bil je postopen, dolgo neviden in nikoli javno izgovorjen, kar je morda njegova najpomembnejša lastnost.

Po institucionalni dimenziji je bila župnija sv. Antona izjemno uspešna: od improviziranega bogoslužja v leseni hiši do tretje cerkvene stavbe brez dolgov, od misijonske postaje do zibelke škofijskega kanclerja. Ta institucionalna vzdržljivost je preživela demografsko in jezikovno preobrazbo skupnosti, ki jo je ustvarila, kar je redek pojav v zgodovini etničnih priseljenjskih župnij. Po jezikovni in etnični dimenziji se je »slovensko« preobrazilo iz demografskega dejstva v zavestno prizadevanje in nazadnje v dediščino, pri čemer je bila vsaka od teh faz logična posledica predhodne. Po dimenziji pastoralnega modela pa je Buhova trojna vloga, liturgična, organizacijska in simbolna, ki jo je vzpostavil kot trojedino celoto, sčasoma razpadla na posamezne elemente, ki so jih prevzemali različni akterji: duhovniki, laiki, skupnostne organizacije in institucija sama.

---

institucionalno preživetje etničnih župnij odvisno od moči še žive skupnosti, ne le od zgodovinskega kapitala (Herle et al. 2025, 227–253).

Simbolno zaokrožitev tega procesa ponuja letnica 2022. Natanko sto let po tem, ko je Buh leta 1922 posthumno formalno predal pastoralne naloge in s tem zaprl dobo organske etnične župnije, je župnijo sv. Antona prevzel Charles Friebohle. Župnija je že prej, med letoma 1972 in 1981 ter znova med 1987 in 2008, imela župnike brez slovenskih korenin; toda takrat je bila slovenska skupnostna substanca še vsaj delno živa, bodisi v obliki starejših župljanov, ki so še znali slovensko, bodisi v prisotnosti duhovnikov povojne slovenske emigrantske generacije. Leta 2022 teh pogojev ni bilo več: slovenska pastoralna prisotnost je povsem prešla v dediščinsko fazo, župnija pa je postala splošna cerkvena institucija, ki svojo slovensko preteklost ohranja kot zgodovino, ne kot živo prakso.

Mihelčičeva izjava, da je hotel »slediti stopinjam«¹ monsinjorja Buha, se v tej luči pokaže kot hkrati iskrena in nemogoča. Iskrena, ker je Mihelčič res ohranjal, kar je bilo mogoče ohraniti. Nemogoča, ker Buhove stopinje niso bile nespremenljiva pot, temveč odtis določenega trenutka v zgodovini skupnosti, za katero je ta trenutek enkrat za vselej minil. Vsak naslednik je sledil drugim stopinjam, in prav v tej neizogibni razliki med namero in resničnostjo leži zgodovinska vrednost župnije sv. Antona in njene nekoč slovenske župnijske skupnosti kot predmeta preučevanja. Sto let je dovolj dolgo obdobje, da ta razlika postane vidna v vsej svoji globini.

Izjava o dostopu do raziskovalnih podatkov

Ker raziskava temelji na teoretičnih izhodiščih, v prispevku niso bili ustvarjeni ali analizirani novi raziskovalni podatki.

Kratice

AŽSA	Arhiv Župnije sv. Antona, Ely, MN
MN	Minnesota
MVAC	Milizia volontaria anticomunista (Prostovoljna protikomunistična milica)
RSNZ	Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije
UDV	Uprava državne varnosti
ZAPK	Zasebni arhiv Patricie Koski
ZDA	Združene države Amerike

Reference

Arhivski viri

AŽSA-1, Volume II Baptism/Funeral/Marriage 1888–1900.

AŽSA-2, – Arhiv Župnije sv. Antona, Ely, Minn., Death Register, Church of St. Anthony, Ely, Minn., January 1918–1939; Arhiv Župnije sv. Antona, Ely, Minn., Funerals 1900–1918.

Hazemali, David. 2018. Osební arhiv fotografij, posnetih v cerkveni dvorani župnije sv. Antona, Ely, Minnesota, ZDA.

SIAS 1931, RSNZ, mikrofilm serije I, kolut 4, posnetek 7475-7476.

ZAPK-1, časopisni izrezek: Mrs. Joseph J. Grahek, 1967. Ely Pastor To Observe 50th Year As Priest. The Duluth Herald, 16. junij 1967, 1.

ZAPK-2, časopisni izrezek: Walter Eldot, 1967. Ely Priest Observes Golden Anniversary. Duluth News Tribune, 18. junij 1967, 3.

ZAPK-3, časopisni izrezek: *Duluth Herald*, 21. junij 1956.

ZAPK-4, časopisni izrezek: Father John Dolsina, 78, dies. 1987; časopisni izrezek: Ely to Honor New Pastor. 24. januar 1968.

ZAPK-5, časopisni izrezek: Angie Riebe: Young boy followed [...]; časopisni izrezek: Father John celebrates his Golden Jubilee.

ZAPK-6, neoznačen dokument: Fr. William R. Skarich.

ZAPK-7, časopisni izrezek: Thanks for your vocation, Sierra Club Duluth; časopisni izrezek: Anniversaries, 60 years; časopisni izrezek: Susan Hogan/Albach. The priest who kept the diocese afloat. Duluth News-Tribune; časopisni izrezek: Bishop Schwietz appoints Msgr. Bernard Popesh Vicar General. *The Catholic Outlook*, marec 1990, 3.

Časopisni viri

Amerikanski Slovenec. 1908. Peshell, Jos. J., in Mihael Klopčič: Iz slovenskih naselbin. 32: 2.

---. 1917a. Drobiž iz slovenskih listov. 55: 2.

---. 1917b. Drobiž iz slovenskih listov. 61: 2.

---. 1917c. Peshel, Jos. J. Iz slovenskih naselbin. 103: 2.

Catholic Bulletin. 1917. Diocese of Duluth. 45: 1.5.

Clevelandska Amerika. 1913. Mestne novice. 73: 1.

The Ely Echo. 1980. Obituaries: Rev. Fr. Frank Mihelcic. 16: 5.

The Ely Miner. 1918a. »Flu« Fatal to Many. 16: 1.

---. 1918b. Spanish Flu Epidemic. 17: 1.

---. 1940a. Catholics to Observe 50th Anniversary of St. Anthony's Parish. 22: 1.

---. 1940b. St. Anthony's Church to Observe 50th Anniversary. 20: 1.

---. 1962. Rev. Mihelcic To Be Honored On 50th Anniversary As Priest. 14: 1.

---. 1974a. Ely Slovenian Choir Makes Recording In Three Languages. 9: 1.

---. 1974b. Mary Hutar's Theme-Music, Music And More Music. 12: 1.

Druge reference

A History of St. Anthony's Church. Published to Commemorate the Solemn Dedication of The New St. Anthony DePadua Church, Ely, Minnesota, 2nd Sunday After Pentecost, June 8, 1958. 1958. Ely, Minnesota: St. Anthony's Parish.

Alanen, Arnold R. 1989. Years of Change on the Iron Range. V: Clifford E. Clark, Jr., ur. *Minnesota in a Century of Change: The State and Its People since 1900*, 158–204. St. Paul: Minnesota Historical Society Press.

Alberigo, Giuseppe, in Joseph A. Komonchak, ur. 1995. *History of Vatican II*. Zv. 1. Maryknoll, NY: Orbis Books.

Barry, John M. 2005. *The Great Influenza*. New York: Penguin Books.

Bureau of the Census, Department of Commerce and Labor. 1913. *Thirteenth Census of the United States Taken in the Year 1910: Statistics for Minnesota*. Washington, D.C.: Government Printing Office.

Coleman, Bernarda, in Verona LaBud. 1972. *Masinaigans: The Little Book; A Biography of Monsignor Joseph F. Buh, Slovenian Missionary in America, 1864–1922*. St. Paul: North Central Publishing Co.

Dolinar, France M. 1996. Sodni proces proti ljubljanskemu škofu dr. Gregoriju Rožmanu od 21. do 30. avgusta 1946. *Zgodovinski časopis* 50/1–3, 117–144.

Dowd, Susan. 2004. The Spanish Influenza in St. Paul in 1928, The Year the City Found the Wolf at Its Door. *Ramsey County History* 40, št. 1: 19–23.

Diocese of Duluth. 2019. Jubilees.

Dioceseofduluth.org. <https://dioceseofduluth.org/news/jubilees-3> (pridobljeno 18. 12. 2025).

---. N. d. Clergy assignments. Dioceseofduluth.org. <https://dioceseofduluth.org/news/clergy-assignments> (pridobljeno 12. 12. 2025).

Father John Sustarsic. December 14, 1922 – October 24, 2013. 2013. Zms Funeralhome. <https://www.zmsfuneralhome.com/obituaries/2297455> (pridobljeno 4. 12. 2025).

Friš, Darko. 1994. Jugoslovanska katoliška jednota (1898–1920). *Dve domovini / Two Homelands: razprave o izseljenstvu* 5: 37–62.

---. 1997. Pregled zgodovine KSKJ 1894–1924. V: Darko Friš, Bogdan Kolar in Andrej Vovko, ur. *Prvih sto let Kranjsko slovenske katoliške jednote. Pregled zgodovine KSKJ 1894–1994*, 14–106. Ljubljana: Ilex.

Griesser Pečar, Tamara. 2005. *Cerkev na zatožni klopi: Sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina.

---. 2023. Pregarjanje duhovščine v priključenem delu Primorske in con B Svobodnega tržaškega ozemlja. *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 7/1: 123–164. <https://doi.org/10.55692/d.18564.23.4>.

- Hazemali, David, in Tomaž Onič.** 2023. »Canning the Kaiser« in words and images : case studies of patriotic American propaganda from WWI. *ELOPE : English language overseas perspectives and enquiries* 20/2: 49–63. <https://doi.org/10.4312/elope.20.2.49-63>.
- Herle, Dominik, in Matjaž Klemenčič.** 2022. Umeščanje Katoliške cerkve v ameriško družbo od ustanovitve apostolske prefekture Baltimore leta 1784 do prve svetovne vojne. *Edinost in dialog* 77/2: 183–211. <https://doi.org/10.34291/Edinost/77/02/Herle>.
- Herle, Dominik Janez, David Hazemali, Matjaž Klemenčič in Sebastijan Valentan.** 2025. Pregled zgodovine, poskus ukinitve in ponovno rojstvo slovensko-ameriške župnije sv. Jožefa v Jolietu v zvezni državi Illinois. *Edinost in dialog* 80/1: 227–253. <https://doi.org/10.34291/Edinost/80/01/Herle>.
- History of St. Anthony's Catholic Church. St. Anthony's 125 Years.** 2016. Ely, Minnesota: St. Anthony's Parish.
- Kess, David.** 2014. *More than Just Ore*. Ely, Minnesota: Ely-Winton Historical Society.
- Klemenčič, Matjaž.** 1995. *Slovenes of Cleveland. The Creation of a New Nation and a New World Community. Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio*. Novo mesto: Dolenjska založba.
- – –. 2011. *Zgodovina skupnosti slovenskih Američanov v Pueblu, Kolorado*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- – –. 2017. Jožef Frančišek Buh – misijonar, župnik in organizator med slovenskimi priseljenci v Minnesoti. *Bogoslovni vestnik* 77/3–4: 687–704.
- Klemenčič, Matjaž, in Tadej Šeruga.** 2019. *Pregled zgodovine slovenske skupnosti v Elyju, Minnesota*. Maribor: Univerzitetna založba univerze v Mariboru.
- Klemenčič, Matjaž, David Hazemali, in Matevž Hrzenjak.** 2019. Slovenska župnija presvetega Srca Jezusovega v Barbertonu, Ohio, skozi zgodovino. *Bogoslovni vestnik* 79/2: 505–520. <https://doi.org/10.34291/BV2019/02/Klemencic>.
- Klobuchar, Jim.** 1997. *Minstrel: My Adventure in Newspapering*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- LaVigne, David.** 2017. The »Black Fellow« of the Mesabi Iron Range: European Immigrants and Racial Differentiation during the Early Twentieth Century. *Journal of American Ethnic History* 36/2: 11–39.
- Marković, Irena.** 2017. *Irenej Friederik Baraga – misijonar in škof med Otavci in Očipvejci*. Celovec: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.
- O'Malley, John W.** 2008. *What Happened at Vatican II*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- St. Anthony's Catholic Church, Ely, Minnesota. Dedication of the Church 100th Anniversary: 1890–1990.** 1990. Ely, Minnesota: St. Anthony's Parish.
- St. Anthony's Catholic Church. 70th Anniversary Celebration Ely 1888–1958.** 1958. Ely, Minnesota: St. Anthony's Parish.
- Trontelj, Nik.** 2024. Komunistični sodni proces proti dr. Janezu Veiderju. *Res novae: revija za celovito znanost* 9/1: 140–160.
- Trunk, Jurij Matej.** 1912. *Amerika in Amerikanci*. Celovec: samozaložba.
- Van Brunt, Walter.** 1921. *Duluth and St. Louis County Minnesota: Their Story and People. An Authentic Narrative of the Past, with Particular Attention to the Modern Era in the Commercial, Industrial, Educational, Civic, Social Development*. Zv. 3. Chicago: American Historical Society.
- Woodbridge, Dwight E., in John S. Pardee, ur.** 1910. *Duluth and St. Louis County: Past and Present*. Zv. 2. Chicago: C. F. Cooper.
- Zaplotnik, John L.** 1969. Monsinor Franc Jožef Buh: Misijonar v Minnesoti. *Ave Maria koledar* 57/10: 49–84.
- Zavertnik, Joseph.** 1925. *Ameriški Slovenci: Pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in Slovenske narodne podporne jednote*. Chicago: Slovenska narodna podpora jednota.

